

KASB-HUNAR VA LAVOZIM NOMLARINING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SEMANTIK XUSUSIYATLARI: QIYOSIY LINGVISTIK TAHLIL

Xidirov Xusan Xasanovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: f.f.f.d (PhD) Abdinazarov O'ktam

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidagi job title va o'zbek tilidagi kasb-hunar hamda lavozim nomlarining semantik qurilishi qiyosiy yo'sinda yoritildi. Tadqiqot markazida uch yo'nalish turadi: (1) nomlashning motivatsion manbalari (faoliyat, natija, vosita, institutsiya, status), (2) ma'no ko'chishi va ixtisoslashuv mexanizmlari (metonimiya, metafora, qisqartma, brendga o'xshash nomlar), (3) ijtimoiy-pragmatik qatlam (rasmiylik darajasi, prestij, gender neytralligi, "yumshoq" evfemistik nomlar). Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, o'zbek tizimida derivatsion-terminologik model (masalan, -chi/-kor/-shunos/-boz/-soz kabi ko'rsatkichlar) ma'no aniqligini kuchaytirsa, ingliz tizimida ko'p bo'g'inli nominal guruhlar (Senior/Lead/Head of..., Manager of..., Specialist in...) va abbreviaturalar semantik differensiallashuvni tezlashtiradi. Natijalar tarjima, rezyume yozish, mehnat bozoridagi klassifikatsiya hamda termin standartlashtirishda xatolarga olib keladigan "soxta ekvivalent"lar (chief–boshliq, manager–menejer, officer–xodim/inspektor, administrator–ma'mur/administrator)ni ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: kasb nomi, lavozim atamasi, job title, semantik maydon, motivatsiya, ma'no ko'chishi, terminologiya, gender neytral birlik, prestij leksikasi, qiyosiy semantika.

Kirish. Global iqtisodiyot va raqamli mehnat bozorida lavozim nomi oddiy "etiketka" emas: u vazifa doirasi, vakolat, mas'uliyat, ierarxiya, maosh diapazoni, malaka talabi va hatto korporativ madaniyat haqida signallar beradi. Shu sababli kasb-hunar va lavozim nomlarini semantik jihatdan tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega. Ingliz tilida job titlelar xalqaro HR kommunikatsiyasining asosiy kodi bo'lib qolayotgan bir paytda, o'zbek tilida ham rasmiy hujjatlar, vakansiyalar, mehnat shartnomalari, davlat xizmatidagi shtat jadvali, ta'lim diplomi va sertifikatlar tilida atamalarni me'yorlashtirish dolzarb bo'lib bormoqda. Terminologik tizim rivoji, o'zlashmalar, variantlilik va moslashtirish muammolari haqidagi kuzatuvlar o'zbek terminologiyasi bo'yicha ishlarda qayd etiladi.

Muammo shundaki, "kasb" va "lavozim" bir xil tushuncha emas. Kasb ko'proq kompetensiya va faoliyat turiga bog'lansa (masalan, duradgor, shifokor), lavozim institutsional

rolni bildiradi (bo'lim boshlig'i, dekan o'rinbosari, loyiha menejeri). Ingliz tilida ham profession (doctor) va position (Head of Department) ajratiladi, ammo real ishlatishda ularning chegarasi ko'pincha bir-biriga kirishadi: "engineer" ham kasb, ham kompaniya ichida daraja ko'rsatkichi bo'lishi mumkin. Shu chalkashlik tarjima va standartlashuvda eng ko'p xato manbai.

Metodologiya. Ish qiyosiy-semantik va leksikografik yondashuvga tayandi. Material uch manbadan tuzildi: (1) ingliz va o'zbek tillarida kasb nomlari bo'yicha amaliy ro'yxatlar va ta'riflar (ta'limiy resurslar), (2) o'zbek terminologiyasi hamda kasb-hunar leksikasi xususida yozilgan ilmiy ishlarda berilgan nazariy mezonlar, (3) mehnat bozorida uchraydigan tipik lavozim nomlari strukturasi (Senior/Junior, Head/Chief, Specialist/Officer va h.k.) bo'yicha kuzatuvlar. Kasb-hunar leksikasi va terminlar tizimi tilning ijtimoiy hayot bilan bog'liqligi sifatida talqin qilinishi haqida umumiy izohlar mavjud.

Tahlil uch bosqichda bajarildi. Birinchi bosqichda nomlar "motivatsion semantika" bo'yicha kodlandi: faoliyat (teacher–o'qituvchi), ob'ekt (pediatrician–bolalar shifokori), natija (editor–muharrir), vosita/tehnologiya (welder–payvandchi), institutsiya (banker–bank xodimi), status/ierarxiya (director–direktor), nazorat funksiyasi (inspector–inspektor). Ikkinchi bosqichda "struktura semantikasi" ko'rildi: bir so'zli nom, ikki komponentli birikma, izofali konstruktsiya, predlogli birikma (Head of..., Manager of...), qisqartma (HR, CEO), va o'zbekcha affiksli derivatsiya. Uchinchi bosqichda pragmatik qatlam tahlil qilindi: rasmiy hujjat tili, korporativ e'lon tili, kundalik nutqdagi variant, prestij/ehtiyotkorlik (evfemizm) bilan berilgan nomlar.

Natijalar. Birinchi natija: motivatsion manbalar o'xshash, ammo kodlash usuli farqli. Har ikki til kasb nomlarini ko'pincha "ish-harakat" orqali motivatsiyalaydi. Inglizchada -er/-or agent suffiksi (teacher, driver, operator) juda faol; o'zbekchada -chi/-kor (-uvchi/-vchi bilan aralashib ketadigan holatlar ham bor) agentlik ma'nosini barqaror beradi. Biroq o'zbek tilida kasb nomi ko'pincha "soha + mutaxassis" (tibbiyot xodimi, axborot texnologiyalari mutaxassisi) shaklida ham ko'payadi, inglizchada esa "Specialist/Engineer/Analyst" kabi "umumiy bosh so'z" atrofida soha aniqlovchisi yig'iladi (Data Analyst, Marketing Specialist). Bu tip strukturada semantik markaz (head) inglizchada odatda o'ng tomonda (Analyst), o'zbekchada esa ba'zan bosh so'z o'ngda (mutaxassis), ba'zan chapda (o'qituvchi), kontekstga qarab farqlanadi.

Ikkinchi natija: ierarxik ma'no markerlari inglizchada ko'p, o'zbekchada esa ko'pincha lavozim tizimi bilan kodlanadi. Ingliz tilida Senior/Junior, Lead, Principal, Head, Chief, Deputy kabi komponentlar unvon darajasini semantik jihatdan "nomning ichida" ko'rsatadi. O'zbekchada ham katta/kichik, yetakchi, bosh, o'rinbosar kabi vositalar mavjud, lekin amaliyotda rasmiy tuzilma (bo'lim, boshqarma, departament) nomi bilan birga kelib, ierarxiya

ko'pincha tashkilot sxemasidan "o'qiladi": "Bosh mutaxassis", "Bo'lim boshlig'i", "Boshqarma boshlig'i". Bu farq tarjimada xatoga olib keladi: Chief specialist har doim "bosh mutaxassis" emas; ba'zan "yetakchi mutaxassis" yoki "katta mutaxassis" ierarxik moslikni aniqroq beradi.

Uchinchi natija: metonimik nomlash lavozim leksikasida juda kuchli. Ingliz tilida "officer" so'zi ko'plab institutsional rollarga yoyilgan (compliance officer, security officer). O'zbekchada "xodim" umumiy, "inspektor" nazorat, "mutaxassis" professional kompetensiya, "mas'ul" esa javobgarlik bo'yog'iga ega. Shu bois officer ↔ xodim/mas'ul/inspektor mosligi birga-bir emas; semantik komponent (nazoratmi, ijromi, rasmiy vakolatmi) ajratilmasa, tarjima "notabiiy" yoki "vakolatni noto'g'ri ko'rsatadigan" bo'lib qoladi.

To'rtinchi natija: gender neytralligi masalasi inglizchada tizimliroq, o'zbekchada esa asosan kontekst orqali hal bo'ladi. Ingliz tili oxirgi o'n yilliklarda fireman → firefighter, policeman → police officer kabi neytrallashuv tendensiyalarini kuchaytirdi; bu jarayon kasb nomlarida jamiyatdagi gender ideologiyasi bilan bog'liq. O'zbekchada grammatik jins kategoriyasi yo'qligi sababli ko'plab kasb nomlari o'zidan-o'zi neytral ko'rinadi, biroq ayrim sohalarda ruscha/inglizcha o'zlashmalar yoki an'anaviy stereotiplar orqali jinsiy belgi "implitisit" paydo bo'ladi (masalan, "styuardessa" kabi). 2026 yilda o'zbek kasb nomlarida gender jihatini tadqiq etishga doir ishlar ham paydo bo'layotgani masalaning dolzarbligini ko'rsatadi.

Beshinchi natija: prestij va "yumshatish" semantikasi lavozim nomlarining eng tez o'zgaradigan qatlamidir. Ingliz korporativ muhitida "manager" juda keng yoyilgan, ba'zan real vakolatni oshirib ko'rsatadigan "title inflation"ga olib keladi (masalan, oddiy ijrochi rolga ham manager qo'yish). O'zbek mehnat bozorida ham "menejer" o'zlashmasi ko'p vazifalarga universal yopishtiriladi, natijada "menejer" semantik jihatdan bo'shashib, "idora xodimi"ga yaqinlashib qolishi mumkin. O'zbek terminologiyasida o'zlashmalar va variantlilik muammolari umumiy terminologik tadqiqotlarda ta'kidlanadi.

Muhokama. Olingan natijalar uchta katta xulosani majbur qiladi.

Birinchisi, kasb nomi va lavozim nomi o'rtasidagi semantik farq tarjima va normativ hujjatlarda qat'iy ajratilmasa, "vakolat" va "malaka" aralashib ketadi. Masalan, "director"ni hamma joyda "direktor" deyish semantik jihatdan xavfsizdek tuyuladi, lekin "director" ingliz tizimida ba'zan "board director" (kengash a'zosi) bo'lib, "ijrochi direktor"dan boshqa rolni anglatadi; o'zbekchada esa "direktor" ko'pincha ijrochi rahbar. Shunday holatlarda semantik komponentlarni (boshqaruv, nazorat, strategiya, ijro) alohida belgilash kerak.

Ikkinchisi, inglizcha job titlelar ko'pincha "kompozitsion semantika"ga qurilgan: har bir komponent ma'noni qatlamlaydi (Senior + Data + Quality + Assurance + Engineer). O'zbekchada buni so'zma-so'z ko'chirish og'ir va hujjat tiliga mos kelmasligi mumkin.

Optimal strategiya: o'zbekcha "bosh so'z"ni tanlab, qolgan komponentlarni izchil aniqlovchi sifatida berish (masalan, "Ma'lumotlar sifati bo'yicha yetakchi muhandis"). Bu yerda mantiqiy tartib muhim: soha → yo'nalish → daraja → rol.

Uchinchi, terminologik me'yor (norma) va bozor tili (vakansiya tili) o'rtasidagi tafovut doimiy. Bozor tili marketing qiladi, rasmiy termin esa aniqlikni saqlaydi. Shuning uchun standartlashuvda ikkita qatlamli yechim realistik: (a) rasmiy lavozim nomi (shtat jadvali uchun), (b) ommabop izoh (vakansiya e'loni uchun). Dadaboyevning terminologiya bo'yicha qo'llanmalarida ham termin tizimining rivoji va me'yorlashuv masalalari alohida yo'nalish sifatida qaraladi.

Xulosa. Qiyosiy tahlil kasb-hunar va lavozim nomlarining semantikasida bir tomondan umumiylik (agentlik, soha, vazifa, ierarxiya), ikkinchi tomondan esa kodlash usullarida farq (affiksial derivatsiya va nominal qo'shimchalarga ochiqlik vs kompozitsion nomlar va abbreviaturalar) borligini ko'rsatdi. Tarjima va me'yorlashuv uchun eng muhim tavsiya shunday: nomning "yadro semasi"ni aniqlamasdan turib, bir so'zli ekvivalent tanlash xavfli; avval rol (ijro/nazorat/rahbarlik), so'ng ierarxiya (senior/lead/bosh), keyin soha (IT, moliya, ta'lim), oxirida institutsional joylashuv (bo'lim/boshqarma/departament) tiklanishi kerak. Shundagina job titlelar ikki tilda ham mazmuniy moslikka yaqinlashadi va "prestijli, lekin noaniq" atamalar oqimi cheklanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Dadaboyev H. O'zbek terminologiyasi. Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. 2019.
2. Andapulatoва F. I. Terminlarining tildagi o'rni va ahamiyati. CyberLeninka. 2023.
3. Rahmonqulova S. K. qizi. Lexical–Semantic Features of Occupational Terms in English and Uzbek. Nauchny Impuls. 2025.
4. O'zbek tili terminologiyasi rivojining ba'zi masalalari. JournalSS. 2026.
5. Farangis R. O'zbek tilidagi kasb nomlarida gender... Phoenix Publication. 2026.